

CZĘŚĆ I. DYSERTACJE I ARTYKUŁY

PODSTAWY EDUKACYJNE NA PRZEŁOMIE XX I XXI WIEKU W ŚWIETLE RAPORTÓW OŚWIATOWYCH

Rozprawy Społeczne Nr 1 (V) 2011, s. 3-10

Anna Klim-Klimaszewska

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Streszczenie: W artykule przedstawiono analizę międzynarodowych raportów, w których podejmowano problematykę kształcenia. Szczególną uwagę zwrócono na raporty ekspertów, takie jak: Raporty Międzynarodowego Stowarzyszenia do badania Osiągnięć Szkolnych, Raport Filipa H. Coombsa, Raport Edgara Faure'a, Raporty Klubu Rzymskiego, Biała Księga Komisji Europejskiej, Raport Jacquesa Delorsa. We wszystkich tych raportach zwraca się uwagę na konieczność zmian, jakie powinny objąć edukację w związku z procesem transformacji życia społecznego, globalizacji, postępu naukowo-technicznym oraz ich skutkami w dziedzinie pracy i środowiska człowieka. Na ich bazie opracowywano prawidłowości dotyczące systemów organizacyjnych szkoły zgodnie z celami wyznaczonymi w unijnej strategii dla szkolnictwa zjednoczonej Europy.

Słowa kluczowe: edukacja, raport, oświata, reformy, przemiany.

Ostatnia dekada mijającego i pierwsza dekada nowego stulecia są okresem, w którym dokonywały się i dokonują nadal najpoważniejsze przemiany oświatowe, podobnie, jak w całym systemie edukacyjnym naszego i innych krajów. Ogromna liczba zewnętrznych okoliczności, jakie miały i mają miejsce w omawianym okresie, wpływa i wpływać będzie na zasadnicze przemiany w kształceniu.

Pojęcie „przemiany edukacyjne”, przemiany oświatowe” odnoszą się do intencjonalnie wprowadzanych zmian w systemie oświatowym, dokonywanych nie tylko w skali makro, czyli całego systemu oświaty, lecz także w skali mikro, tzn. na określonym szczeblu nauczania, na terenie jednej szkoły lub na terenie jednej klasy. W systemie oświaty występują pewne składniki względnie stałe, są nimi przede wszystkim formy organizacji procesu kształcenia: lekcje, nauka domowa, wycieczka, zajęcia pozalekcyjne, są nimi także układy ról nauczycieli i uczniów oraz układy relacji nauczycieli z uczniami. W systemie tym występuje także wiele składników zmiennych, dlatego w ich obrębie i w związku z ich kombinacjami wprowadzane mogą być zmiany zarówno w skali makro, jak i mikro. Do takich składników należą: cele i wartości leżące u podstaw formowania celów, dobór i układ treści kształcenia, metody kształcenia, formy organizacyjne pracy uczniów, środki dydaktyczne, kontrola efektów kształcenia, ocena efektów kształcenia, organizowanie systemu kontaktów nauczycieli z osobami ze środowiska lokalnego, przede wszystkim z rodzicami.

Obie dekady, ostatnia XX wieku i pierwsza XXI wieku, mają swoistą dla siebie cechę. Pierwsza jest czasem bilansu osiągnięć, druga naszkicowaniem prawdopodobnych scenariuszy. Jak się podkreśla, wiek XX, wbrew zapowiedziom oraz intencjom,

np. Ellen Key, nie sprzyjał dzieciom i młodym pokoleniom. Podejmowane próby wprowadzania reformowania szkoły, i nie tylko te z początku minionego stulecia, ale także projekcje późniejszych nowych ujęć, jak: nauczanie problemowe, maszyny dydaktyczne, nauczanie programowane czy liberalizm demokratyczny, nie zaadoptowały się na trwałe w praktyce edukacyjnej. Wszystkie te poczynania, aczkolwiek korzystne, były albo bardzo czasochłonne i niedostosowane do upowszechnianego w skali makro kształcenia, albo też nie były realne ze względu na poważne nakłady finansowe. Niezaprzeczną wartością ostatniej dekady są raporty i publikacje, w których podejmowano problematykę kształcenia.

1. Raporty Międzynarodowego Stowarzyszenia do badania Osiągnięć Szkolnych¹

Modernistyczna tendencja do spostrzegania świata jako edukacyjnego laboratorium oraz rozczarowanie do ideologii edukacji liberalnej po II wojnie światowej zaowocowało przygotowaniem i przeprowadzeniem wielkiego programu badań porównawczych nad efektami edukacji. W 1962 roku powołano Międzynarodowe Stowarzyszenie do badań osiągnięć Szkolnych. Stowarzyszenie przygotowało Międzynarodowy projekt Oceny Osiągnięć Szkolnych. Badania przeprowadzono w 22 krajach, a pierwsze wyniki zostały przedstawione w 1967 roku w dwutomowym dziele.

¹ T. Husen (ed.) 1967), *International Study of Achievement in Mathematics. A Comparison of Twelve Countries*, Vol. I & II, Willey-Almqvist and Wiksell, Stockholm-New York; *Kompetencje kluczowe. Realizacja koncepcji na poziomie szkolnictwa obowiązkowego* (2005), Euridice-Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa

W następnych latach opublikowano wyniki badań nad umiejętnością czytania, znajomością literatury, wiedzą przyrodniczą i wiedzą obywatelską uczniów. Wyniki tych badań ujawniły ogromną złożoność, wieloprosowość, wieloaspektowość i wielowymiarowość procesu edukacji oraz bogactwo jego uwarunkowań i osiąganych efektów. Badania te stały się podstawą do kontynuacji badań nad standaryzacją wyników edukacji, operacjonalizacją celów edukacyjnych, testami osiągnięć szkolnych itp.

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku przygotowany został raport, którego celem było również porównanie osiągniętych efektów edukacji, a przedmiotem pomiaru uczyniono poziom rozumienia przez ludzi dorosłych (od 16 do 65 lat) prostych tekstów informacyjnych. Badania przeprowadzono w 7 krajach: Holandii, Kanadzie, Niemczech, Polsce, Szwajcarii, Szwecji i USA. W opracowaniu uzyskanych wyników badań posłużono się wyodrębnieniem 5 poziomów radzenia sobie ludzi z prostymi tekstami informacyjnymi. Okazało się, że poziom pełnego rozumienia takich tekstów osiągnęło 3% Polaków, a najlepszy wynik w tym zakresie osiągnęli Szwedzi – 32%. Dwa poziomy najniższe, które można określić mianem dysfunkcyjności informacyjnej osiągnęło 77% Polaków i tylko 28% Szwedów.

Trwałym dorobkiem badań nad pomiarem efektów edukacji jest stworzenie baz danych, dotyczących funkcjonowania instytucji i systemów edukacyjnych we wszystkich krajach świata i na wszystkich kontynentach. Natomiast Unia Europejska przygotowała pakiety programowe wspierania zmian edukacyjnych i współpracy międzynarodowej w obszarze edukacji, np. Socrates, Leonardo, Erasmus, Tempus i inne.

2. Raport Filipa H. Coombsa (1968)²

Trwałym skutkiem raportu Coombsa pt. „Światowy kryzys edukacji – analiza systemów” było ujawnienie się w myśleniu o edukacji nurtu krytycznego o wielce zróżnicowanym zapleczu ideologicznym, filozoficznym, teoretycznym, metodologicznym i pragmatycznym. Odkryta też została wieloparadygmatyczność myślenia o edukacji, czyli wielość orientacji (kierunków, prądów, nurtów) pedagogicznych różniących się nie tylko w warstwie postulatów i dyrektyw, ale głównie w sankcjonujących je założeniach i teoriach naukowych. W nurcie krytycznego myślenia o edukacji powstała i rozwinęła się teoria ukrytego programu oraz teoria reprodukcji społecznej i kulturowej.

Raport Coombsa, wpisujący się w nurt pedagogiki krytycznej, uruchomił w dydaktyce proces ewolucji od ortodoksji, czyli poszukiwania jednego uniwersalnego paradygmatu edukacyjnego, ku heterogeniczności, tzn. wieloparadygmatowości w myśleniu o edukacji i akceptacji społecznego dyskursu o edukacji jako warunku zmian w tym obszarze życia społecznego.

3. Raport Edgara Faure’a (1972)³

Raport stworzony przez Międzynarodową Komisję do Spraw Rozwoju Edukacji powołaną w 1971 roku, której przewodniczył Edgar Faure. Komisja stworzyła raport na podstawie wizytacji 23 krajów, odbyciu 6 sesji, przeprowadzeniu konsultacji z 13 międzynarodowymi organizacjami w czterech międzynarodowych konferencjach. Raport przedłożony został inicjatorowi tego przedsięwzięcia Dyrektorowi Generalnemu UNESCO René Maheu 18 maja 1972 roku, pod angielskim tytułem: *Learning to be*. The World of education today on tomorrow. W roku 1975 wydano tekst raportu w języku polskim *Uczyć się, aby być*. Zawiera on informacje o stanie i potrzebach rozwoju edukacji.

Treść raportu składa się z trzech głównych części:

- Stwierdzenia - przedstawiającego rozwój i aktualny stan edukacji;
- Przyszłości - ukazującej kierunki dalszego rozwoju i reformy;
- Społeczności wychowującej - jako współczesnej strategii edukacyjnej.

W pierwszej części stwierdzono, że edukacja spełnia ważne zadania, które rozwijają społeczeństwo i prowadzą do demokratyzacji oraz obywatelskiej aktywności. Opisano stan edukacji. Zauważono, że pod wpływem rozwoju przemysłu, techniki, komunikacji i automatyzacji od edukacji zaczęto wymagać by lepiej przygotowywała pokolenia do pracy, życia, aktywności obywatelskiej i kulturalnej. Edukacja ma spełniać potrzeby rozwoju i wyzwalać go. W XX wieku nastąpiła eksplozja demograficzna przyczyniająca się do zwiększenia liczby szkół. Zaczęto wówczas upowszechniać kolejne etapy szkolnictwa oraz modernizować procesy kształcenia. Edukacja zaczęła być czynnikiem politycznym w demokratyzujących się społeczeństwach. Nastąpił rozwój innych form edukacji: pozaszkolnej i oświata dorosłych. W raporcie wskazano niedostatki programów w zakresie wychowania społecznego i naukowego.

Druga część raportu obejmuje trzy działy: Czas pytań, Fakty zapowiadające przyszłość, Cele nadrzędne. W tej części autorzy raportu wskazują na groźne zjawiska (bezrobocie, nierównowagę ekologiczną, wynaturzenia społeczne) oraz kierunek przemian wewnętrznych i zewnętrznych. Według nich nauka i technika powinny stać się podstawą rozwoju edukacji. Głównym celem edukacji powinno stać się kształcenie naukowego myślenia.

Trzecia część zawiera wskazania dla polityki i strategii planowania oświatowego. Głównym elementem w planowaniu reformy jest uwzględnienie aktywności i motywacji środowiska społecznego.

W raporcie Komisji zawarte jest 21 propozycji zasad dotyczących nowej polityki oświatowej. Zasady te mówią o tym, że:

² P.H. Coombs (1968), *The World Educational Crisis. A Systems Analysis*, Oxford University Press, New York

³ E. Faure (1975), *Uczyć się, aby być*, PWN, Warszawa

1. każdy człowiek powinien mieć możliwość uczenia się przez całe życie i to powinno być naczelną ideą polityki oświatowej,
  2. należy przywrócić kształceniu charakter doświadczenia życiowego, oświata powinna tworzyć ruch społeczny,
  3. koniecznością jest odformalizowanie instytucji, kształcenie powinno być prowadzone z pomocą wielorakich środków, najważniejszym powinno być to czego człowiek się nauczył i co umie, wybór środków i metod kształcenia musi być swobodny, powinien liczyć się wynik końcowy kształcenia, gdyż wszystkie drogi do jego uzyskania należy traktować jako wartościowe,
  4. należy zapewnić drożność i szerokie możliwości wyboru; system powinien być pełny i otwarty, ma on ułatwiać uczącym się przechodzenie z jednej instytucji do drugiej, koniecznym jest usunięcie sztucznych barier między różnymi typami, cyklami i szczeblami nauczania oraz między kształceniem formalnym i nieformalnym,
  5. skuteczność polityki oświatowej i kulturalnej zależy od strategii wychowania w wieku przed-szkolnym,
  6. każdy powinien mieć zapewnione nauczanie elementarne w pełnym wymiarze czasu,
  7. należy rozszerzyć kształcenie ogólne, by miało ono charakter teoretyczny, techniczny i praktyczny, trzeba zmierzać do usunięcia sztucznych podziałów między różnymi typami nauczania,
  8. młodzieży powinno się przyswajać umiejętności wykonywania różnych zadań i umożliwić stałe doskonalenie się w miarę zmieniających się warunków pracy, chodzi tu przede wszystkim o optymalizację ruchliwości zawodowej,
  9. zakłady pracy mają pełnić rolę wychowawczą, instytucje oświatowe mają współpracować z przedsiębiorstwami,
  10. powinno zróżnicować kształcenie na poziomie wyższym tak, aby instytucje były zdolne spełnić coraz liczniejsze potrzeby indywidualne i zbiorowe,
  11. posiadana wiedza, zdolności i umiejętności powinny stanowić kryterium przyjęcia do wybranego typu szkoły i na stanowiska pracy,
  12. najistotniejszą kwestią w strategii oświatowej powinna być oświata dorosłych,
  13. pamiętać trzeba, że alfabetyzacja jest tylko częścią oświaty dorosłych,
  14. samokształcenie kierowane posiada niezastąpione walory, powinny istnieć instytucje i urzędy popierające samodzielną naukę,
  15. należy wprowadzić nowe techniki odtwarzania i porozumiewania się, by unowocześnić technologię kształcenia,
  16. koniecznym do spełnienia poprzedniej zasady jest powstanie ruchu dążącego do wdrażania tych metod,
  17. należy znieść hierarchie między różnymi kategoriami nauczycieli, powinni mieć oni jednakowy status,
  18. wykształcenie nauczycieli powinno przygotowywać ich do pełnienia roli wychowawców, należy skrócić pierwszy cykl kształcenia nauczycieli i organizować po nim doskonalenia,
  19. znaczenia nabierają wychowawcy zawodowi i niezawodowi, trzeba zwiększyć liczbę dobro-wolnych lub częściowo płatnych pomocników w działalności wychowawczej,
  20. tryb nauczania powinien być przystosowany do ucznia, ma on być centralnym punktem każdego działania wychowawczego i oświatowego,
  21. należy pobudzić w uczniu wewnętrzne procesy aktywnego współuczestnictwa w procesie kształcenia, powinni mieć oni możliwość podjęcia odpowiedzialności.
- Raport stworzony przez Komisję wskazał przede wszystkim potrzeby i kierunki dalszego rozwoju systemu oświatowego. Podstawowym dążeniem powinno być demokratyzowanie oświaty (zapewnie udziału społeczeństwa w decyzjach dotyczących oświaty i wychowania), zindywidualizowanie kształcenia (traktowanie wszystkich podmiotowo), oraz uzyskanie elastyczności oświaty (przystosowanie jej do stale zmieniających się zewnętrznych warunków życia ludzi oraz ich potrzeb i zainteresowań intelektualnych).
- Opracowanie raportu przyczyniło się do ożywienia prac nad systemem oświaty w wielu krajach. Zapoczątkował on ważną epokę reform i przemian w edukacji. Inne kraje zainspirowane znaczeniem raportu Faure'a przygotowały raporty dla rozwoju systemów oświatowych. Postulaty zawarte w tym raporcie są nadal aktualne i przydatne w modernizacji oświaty.
- Raport Faure'a pt. "Uczyć się, aby być" stanowi zasadniczy przełom w odczytywaniu pedagogicznego sensu edukacji oraz formułowaniu celów oświatowych i kształtowaniu polityki oświatowej państw Zachodu. Raport ten służył przewyżczeniu dziedzictwa pedagogizmu w krajach Europy Zachodniej, ponieważ jego idea „uczyć się, aby być” dostarczała przesłanek do uchylenia dominacji paradygmatu strukturalno-funkcjonalnego w badaniach nad edukacją. Zapowiadał też szczególną rolę edukacji („uczenia się”) w przewyżczeniu zagrożeń cywilizacyjnych.

4. Raporty Klubu Rzymskiego

Początek lat 70 XX wieku przynosi raporty wydawane pod auspicjami Klubu Rzymskiego, organizacji społecznej zrzeszającej intelektualistów, polityków, dziennikarzy i ludzi różnych profesji, różnych krajów, których łączy troskanie o przyszłość świata i ludzkości, czyli tzw. problemy globalne. Przyczyny powstania i powodzenia takiej międzynarodowej inicjatywy były następujące:

- 1) fala kryzysów (demograficzny, energetyczny, żywnościowy i inne) wymagających rozwiązań o charakterze globalnym,
- 2) empirycznie stwierdzona redukcja czasowa i przestrzenna świadomości społecznej, którą wiążano z upowszechnianiem się społeczeństwa konsumpcyjnego i kultury masowej.

Do pierwszych raportów Klubu Rzymskiego zalicza się:

1. Granice wzrostu – 1972 (wyd. polskie 1973)⁴
2. Ludzkość w punkcie zwrotnym – 1974 (wyd. polskie 1977)⁵
3. O nowy ład międzynarodowy – 1976 (wyd. polskie 1978)⁶

Te trzy raporty nazwano raportami pierwszej generacji. Charakteryzują się one tym, że rozpatrują problemy świata w aspekcie ekonomiczno-politycznym, pomijając w zasadzie kontekst społeczny. Zagrożenia przedstawione w tych raportach mogą być osłabione, oddalone w czasie, a być może nawet ograniczone lub zlikwidowane, jeśli uda się rozbudzić wrażliwość jednostkową i społeczną, tzw. solidaryzm, oraz wydłużyć perspektywę czasową, tzn. połączyć przeszłość z przyszłością, zachowując właściwe proporcje pomiędzy ciągłością i zmianą oraz poszerzyć perspektywę przestrzenną od płaszczyzny ja do płaszczyzny globalnej. Chodzi zatem o te wymiary, w kontekście których człowiek określa sens własnej biografii i poszukuje kryteriów wartościowania tego, co jest tu i teraz.

Ważną dla edukacji tezę tych raportów jest przekonanie, że ludzie tak uodpornili się na informacje o charakterze katastroficznym, że nawet system informatyczny autentycznego ostrzegania przez media w ogóle nie działa, np. o powodzi, huraganie, trzęsieniu ziemi, zatarasowaniu drogi itp. Ludzie nie wierzą słowom, a często nawet ich nie rozumieją.

Scenariusz optymistyczny ostatniego raportu formułuje następujące postulaty:

- 1) wykorzenie nędzy, przemocy i niesprawiedliwości,
- 2) zrównoważenie ekologiczne rozwoju – odróżnienie rozwoju od wzrostu; wzrost, w przeciwieństwie do rozwoju, zakłada równoważenie 5 elementów: przyrost ludności, produkcję żywności, przemysłowanie, wyczerpanie zasobów naturalnych, zanieczyszczenie środowiska,
- 3) upowszechnienie poczucia solidarności, wspólnotowości i braterstwa,
- 4) tworzenie społeczeństwa otwartego,
- 5) edukowanie człowieka mądrego, o otwartym umyśle, odpowiedzialnego, wrażliwego itd.

Dwa następne raporty Klubu Rzymskiego są już raportami edukacyjnymi. Są to:

1. Uczyc się bez granic. Jak zewrzeć lukę ludzką? – 1979 (wyd. polskie 1982)⁷
2. Przyszłość jest w naszych rękach – 1981 (wyd. polskie 1987)⁸

Raporty te nie są gotowym projektem oświatowym, zunifikowanym i zunifikowanym. Dostarczają natomiast idei, kategorii pojęciowej i przesłanek do innego myślenia o edukacji, czyli budowania społecznego dyskursu o edukacji.

W roku 1991 powstał kolejny raport Klubu Rzymskiego pt. „Pierwsza rewolucja globalna. Jak przetrwać?” Raport zawiera problemy dotyczące metodyki działań nazwanych rezolucyką. Rezolucyka jest wskazywana jako jedyna skuteczna strategia rozwiązywania współczesnych problemów. Przygotowanie ludzi do jej stosowania związane jest jednak z jakością edukacji. Proces edukacji nie może już sprowadzać się jedynie do wyposażenia uczniów w wiedzę. Na pewno nie jest to też najważniejsze zadanie szkoły. Autorzy raportu wymieniają między innymi następujące ważne zadania edukacji:

- kształtowanie inteligencji i rozwinięcie zmysłu krytycznego,
- lepsze poznanie samego siebie,
- opanowanie zdolności pokonywania własnych niepożądanych popędów i destrukcyjnych zachowań, trwałe rozbudzanie zdolności twórczych i wyobraźni,
- zdobycie umiejętności pełnienia odpowiedniej roli w życiu społecznym,
- zdobycie umiejętności porozumiewania się z innymi ludźmi,
- pomaganie innym w przystosowaniu się do zmian,
- uzyskanie całościowego poglądu na świat,
- wyrobienie w ludziach większej operatywności i gotowości do rozwiązywania licznych nowych problemów.

Raport uznaje, że istotnym problemem globalnym staje się kryzys wykształcenia (kształcenia). Nie jest to problem jednego kraju, jednej grupy społecznej, jednej partii czy też jednego człowieka. Stanowi on wyzwanie globalne

5. Biała Księga Komisji Europejskiej (1995)⁹

Biała Księga Kształcenia i Doskonalenia obejmuje analizy bieżącego stanu oświaty oraz kierunki i propozycje jej dalszego rozwoju. Powstała z koncepcji Komisji Europejskiej i była skutkiem dyskusji o potrzebie znaczących zmian w polityce edukacyjnej krajów europejskich. Zapoczątkowana była w 1996 roku, Europejskim Roku Kształcenia Ustawicznego, a uczestniczyli w niej ważni uczestnicy życia publicznego, a także ministrowie zajmujący się sprawami społecznymi i edukacją. 29 listopada 1995 roku nastąpiło uchwalenie Białej Księgi przez Komisję Europejską, a jej pełny tytuł brzmi: Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa. Podstawowym celem jest zachęcanie do zdobywania umiejętności i wiadomości podczas ciągłego uczenia się i nauczania, by stworzyć uczące się społeczeństwo. Zaś fundamentem tej wizji

⁴ D.H. Meadows, D.L. Meadows, W.W. Behrens III (1973), *Granice wzrostu*, PWE, Warszawa

⁵ M. Mersarovic, E. Pestel (1977), *Ludzkość w punkcie zwrotnym*, PWE, Warszawa

⁶ J. Tinbergen, A.J. Dollzman, J. Ettinger (1978), *O nowy ład międzynarodowy*, PWE, Warszawa

⁷ J.W. Botkin, M. Elmandjra, M. Malitza (1982), *Uczyć się bez granic. Jak zewrzeć lukę ludzką? Raport Klubu Rzymskiego*, PWN, Warszawa

⁸ A. Peccei (1987), *Przyszłość jest w naszych rękach*, PIW, Warszawa

⁹ Komisja Europejska (1997), *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, WSP-TWP, Warszawa

jest idea uczenia się przez całe życie, co ułatwi ludziom życie w tak szybko zmieniającym się świecie, a edukacja permanentna ma być warunkiem postępu społecznego. W Polsce raport został wydany w 1997.

Celem raportu było zainicjowanie debaty na temat aktualnego i przyszłego znaczenia edukacji i kształcenia dla układu stosunków społecznych w Unii Europejskiej.

Autorzy Białej Księgi wymieniają 3 czynniki wymagające reformowania oświaty. Są to:

1. Rozwój społeczeństwa informacyjnego – aktualnie technologie informacji zmieniły charakter pracy i organizację produkcji, wszystko ulega zmianom. Powstawanie społeczeństwa informacyjnego jest czynnikiem sprawczym zasadniczych przekształceń w charakterze i organizacji produkcji (ryнку pracy), ograniczenia miejsc pracy w sektorze produkcji oraz radykalnego zwiększenia miejsc pracy w sferze usług, a szczególnie w sferze wytwarzania, przetwarzania i dystrybucji informacji. Od przedsiębiorstw wymaga się większej giętkości i decentralizacji, także wymagania dla pracownika uległy modyfikacji. Społeczeństwo informacyjne przyczynia się do zmiany sposobu nauczania, gdzie ważną rolę odgrywa wzajemne oddziaływanie nauczyciela i uczącego się.
2. Proces globalizacji – to swobodny przepływ kapitałów, dóbr i usług, co w przyszłości spowoduje powstanie rynku globalnego, a firmy będą otwarte i solidarne wobec siebie. Umiejdzynarodowienie handlu przybliży powstanie światowego rynku zatrudnienia (globalizm).
3. Przemiany cywilizacji naukowo-technicznej – rozwój i upowszechnianie wiedzy naukowej oraz produkcji technicznej, prowadzi do potrzeby łączenia wysokiej specjalizacji z kreatywnością i twórczością. Postęp naukowo-techniczny może być nie tylko warunkiem dobrobytu i wyższej jakości życia, ale także źródłem zagrożeń i niepokoju (luka ludzka)

Skutkiem tych przemian są inne oczekiwania wobec edukacji, a szczególnie wobec kształcenia realizowanego w systemie oświaty. Występuje tu zatem zdecydowane odrzucenie tego, co nazywa się „przygotowaniem zawodowym” na rzecz „rozwoju przydatności do zatrudnienia”. Na rozwój przydatności do zatrudnienia składają się następujące umiejętności:

- podstawowe – akumulacja wiedzy oraz posiadane umiejętności i motywacja do dalszego uczenia się (umieć i chcieć się uczyć); szczególną rolę odgrywa tu nauczanie języków obcych (w tym co najmniej,
  - techniczne – typu know-how, w tym szczególnie znaczenia nabiera inicjacja technologii informacji (medialnej), posługiwanie się urządzeniami do kodowania, przetwarzania i wytwarzania informacji,
  - społeczne – kreatywność, odpowiedzialność, współpraca, komunikowanie.

Aby móc przekształcić społeczeństwa, muszą spełnione być dwa warunki, które autorzy Białej Księgi traktują jako dwa podstawowe cele. A są to:

1. umożliwienie każdemu człowiekowi zdobycie i rozwój kultury ogólnej – otaczająca nas rzeczywi-

stość bardzo szybko ulega wszelkim przemianom, a człowiek zasypywany jest mnóstwem nowych informacji. Dlatego należy skupić się na pozytywnych skutkach, jakie przynosi szeroka wiedza, która powinna być z zakresu treści ogólnohumanistycznych, z wiedzy literackiej, filozoficznej, teoretycznej, czy praktycznej. Pozwoli to człowiekowi dobrze funkcjonować w otaczającym świecie i umiejętnie podejmować decyzje. Uchroni go zaś przed manipulacją.

2. rozwój przydatności do zatrudnienia i zdolność do aktywności ekonomicznej – w okresie globalizacji i pojawianiu się nowych technologii, człowiek posiadać ma wiedzę, która będzie połączeniem podstaw, wiedzy technicznej oraz umiejętności społecznych, która pozwoli mu żyć w zaistniałej sytuacji. Dlatego ważnym, jest, by rozwijać u człowieka umiejętności podstawowe i kształcić techniki samodzielnego uczenia się oraz powinno dbać się o rozwój umiejętności technicznych, które potrzebne są przy zmianie pracy. Nabywane są one podczas kształcenia ogólnego oraz doskonalenia zawodowego, a także podczas pracy. Natomiast zdolności społeczne związane są z umiejętnością współpracy, pracy w grupie i kreatywności, które nabywa się w praktyce zawodowej. W kreowaniu własnej przydatności do zatrudnienia istnieją dwie drogi:

- 1) tradycyjna – ukończenie studiów i uzyskanie dyplomu; w wielu krajach dyplomy pewnych uczelni są traktowane jako filtr dopuszczający do elit kierujących w polityce, administracji, gospodarce i nauce, jest to sposób najbardziej znaczący, jeśli chodzi o zatrudnienie; dyplomy określają kompetencje, co według autorów Białej Księgi świadczy o sztywności rynku pracy i czasami o przecenianiu dyplomu.

- 2) nowoczesna – jest to innowacyjny sposób „wejścia w sieć współpracy, kształcenia i doskonalenia”; (informacja, orientacja, dostęp do uzyskiwania kwalifikacji); ważny jest tu dostęp do kształcenia i doskonalenia, a każdy powinien być informowany o istniejących ofertach kształcenia w określonych zawodach; istotnym jest, by państwa Unii Europejskiej wzajemnie uznawały zdobytą wiedzę.

Autorzy Białej Księgi akcentują, że obecny system kształcenia musi ulec przemianie, a struktury instytucji kształcenia powinny przystosować się do spełniania potrzeb edukacyjnych różnych grup społecznych. Trzeba więc zwiększyć elastyczność, zapewnić większą autonomię osób i instytucji. Tak więc należy zainwestować w edukację, by podnieść poziom kształcenia, a odbywać się to ma poprzez nakłanianie do zdobywania nowych kwalifikacji i umiejętności w ciągu całego życia. W przemianach tych, ważną rolę odgrywa szkoła, w której to właśnie rozpoczyna się edukacja.

Biała Księga zawiera postulaty odnoszące się do działań związanych z reformowaniem edukacji na trzech poziomach:

- I. Unii Europejskiej,

- II. narodowym,
III. lokalnym.

Unia Europejska przygotowała między innymi następujące programy edukacyjne: Erasmus, Comett, Lingua, Leonardo, Socrates, Adept. Dla reform oświatowych w państwach Unii Europejskiej zostały natomiast wyznaczone priorytety w postaci następujących celów:

1. Zachęcanie do zdobywania nowej wiedzy. Należy rozwijać wszelkie formy tej zachęty, gdyż każdy powinien posiadać dostęp do form edukacji, która odpowiadałaby jego potrzebom. Należy też zwiększyć mobilność studentów, by uznawać ich osiągnięcia, zdobyte podczas studiów, a także znieść przeszkody i bariery. Cel ten powinien być realizowany poprzez:
  - Ustanawianie nowych procedur uznawania kompetencji: kluczowych (podstawowych i społecznych), technicznych, zawodowych. Wiązać się to musi z opracowaniem stosowanych narzędzi i metod akredytacji. Sugeruje się też wprowadzenie „osobistej karty kompetencji” (uznawanej w Unii Europejskiej).
  - Budowanie europejskiej sieci centrów kształcenia zawodowego.
  - Określenie najlepszej formy akredytacji wiedzy.
  - Określenie wzorów osobowych kart kompetencji.
2. Zbliżenie szkoły i przedsiębiorstwa.– poprzez zniesienie barier pomiędzy nimi.. Realizacja tego celu ma się odbyć poprzez:
  - tworzenie i współpraca sieci ośrodków kursów i praktyk w krajach europejskich oraz zachęcanie do kształcenia ustawicznego
  - promocja mobilności kursantów
  - stworzenie europejskiej karty kursów
 Przykładem wspierania realizacji tego postulatu może być program Erasmus oraz wprowadzenie statusu stażysty europejskiego.
3. Ograniczenie zjawiska marginalizacji. Może odbywać się poprzez zwiększenie liczby staży edukacyjnych lub organizowanie akcji zatrudniania miejscowego. Autorzy Białej Księgi zaś proponują szkoły drugiej szansy, które powinny znajdować się w „trudnych dzielnicach”, ale należy przy tym uważać, by to nie doprowadziło do segregacji, dlatego w szkołach tych powinni pracować najlepsi nauczyciele, by rozwinąć u młodzieży motywację, kształtować umiejętności uczenia się oraz rozwijać kompetencje społeczne. W tym celu instytucje edukacyjne muszą być zróżnicowane, korzystanie z nich możliwe być musi w różnych formach i w różnym okresie życia, z wykorzystaniem materiałów multimedialnych oraz funduszy wspólnotowych, np. Socrates, Leonardo. Ochotnicza służba młodzieżowa zaproponowana także przez autorów Białej Księgi miałaby stwarzać możliwości odbywania stażu przez osoby młode w celu rozwijania działalności społecznej dla wspólnego dobra. By postulaty te zrealizować, należy:

- gromadzić fundusze europejskie dla wsparcia środków narodowych i regionalnych,

- zwiększać dotacje na konsultacje i partnerstwo z instytucjami gospodarczymi, by zwiększyć możliwość zatrudnienia,
  - stosować metody nauczania z wykorzystaniem technik informacyjnych i multimedialnych,
  - promocja działań animacyjnych w celu powiązania rodziny ze szkołą
4. Opanowanie trzech języków Wspólnoty. Ważnym jest, by nie tylko potrafić się tymi językami posługiwać, ale też by przez to potrafić dostosować się do nowych środowisk, w innych kulturach. Nauka języków pomaga osiągnąć powodzenia w szkole. Unia Europejska stworzyła już programy rozwijające naukę języków obcych: LINGUA, SOCRATES, LEONARDO. By zrealizować te postulaty należy:
    - używanie jednego języka Wspólnoty przez uczniów szkół podstawowych, zaś dwóch języków w szkołach ponadpodstawowych,
    - uczestnictwo nauczycieli z krajów Unii Europejskiej,
    - stosowanie nowoczesnych metod nauczania, by samodzielnie uczyć się języków obcych,
    - umożliwianie i promocja kontaktów pomiędzy młodzieżą z różnych państw
 Szkoły (lub klasy), które miałyby dobrze zorganizowane nauczanie języków obcych mogą starać się o „europejski znak jakości”.
  5. Równorzędność inwestycji materialnych i edukacyjnych. Priorytetem jest tu skonsolidowanie poziomów finansowania, a odbywać ma się to poprzez:

- promocja postrzegania kształcenia jako inwestycji,
  - zachęta do inwestowania w kształcenie
- Chodzi o takie przepisy fiskalne, które zachęcałyby i promowały inwestowanie w zasoby ludzkie, nie tylko w produkcję rynkową dóbr materialnych. Wiązać się to będzie z przejściem od pracy fizycznej do sfery usług, od pracy związanej z produkcją dóbr do pracy związanej z gromadzeniem, przetwarzaniem, dystrybucją i wykorzystywaniem informacji. To przesunięcie może dokonać się jedynie poprzez zmiany w obszarze edukacji. Chodzi przede wszystkim o zwiększenie stopnia solaryzacji na poziomie średnim i wyższym oraz zmianę jakości kształcenia.

6. Raport Jacquesa Delorsa (1996)¹⁰

Z inicjatywy zgłoszonej na Generalnej Konferencji UNESCO w 1991 roku powstała w 1993 roku Międzynarodowa Komisja do Spraw Edukacji dla XXI wieku. Na jej przewodniczącego powołano J. Delorsa. W skład Komisji weszło 14 osobistości reprezentujących różne regiony świata, różne kultury i różne religie.

Raport ten również nie proponuje gotowych rozwiązań, ale analizuje zasadnicze zmiany, jakie do-

¹⁰ J. Delors (1998), *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku*, SOP UNESCO, Warszawa

konały się w świecie od czasu ukazania się raportu Edgara Faure'a. Zdaniem Delorsa cztery nowe zjawiska będą determinować przyszłość:

1. Globalizacja. Dzięki technice staliśmy się mieszkańcami „planetarnej wioski”. Zjawisko globalizacji wywołane zostało radykalnym zmniejszeniem dystansów przestrzennych i czasowych, spowodowanych rozwojem technik wytwarzania, przetwarzania i dystrybucji informacji. Zmiana ta określana jest mianem „rewolucji informatycznej”. Skutkiem tego jest zacieranie się granic pomiędzy: kontynentami (zjawisko amerykanizacji w Europie i świecie), kulturami (zjawisko wielokulturowości), religiami (zjawisko ekumenizmu), państwami i narodami (państwa wielonarodowe i wieloetniczne, instytucje ponadnarodowe i instytucje współpracy międzynarodowej), różnymi formami poznawczego osvajania świata (poznaniem: filozoficznym, naukowym, potocznym, właściwy sztuce i literaturze).
2. Rozwój krajów spoza cywilizacji Zachodniej, który sprawił, że został zburzony dotychczasowy podział świata na bogatą Północ i biedne Południe, bogaty Zachód i biedny Wschód. Chodzi o państwa południowo-wschodniej Azji, które w latach 80 i 90 XX wieku przeszły proces niezwykle szybkiego uprzemysłowienia, uzyskując miano „tygrysów kapitalizmu”. O radykalnej modernizacji przemysłu zdecydowały między innymi takie czynniki, jak: napływ kapitału zagranicznego, niskie podatki dla inwestorów, tania siła robocza i inne. Należą do nich następujące kraje: Singapur, Korea Południowa, Tajwan, Malezja. Oddzielnym problemem są takie potęgi, jak Japonia i Chiny czy świat muzułmański.
3. Koniec zimnej wojny i rozpad imperium sowieckiego, który spowodował erozję dotąd dominujących narracji, opartych na dychotomicznym podziale na „swoich” i „obcych”.
4. Rosnące znaczenie środków przekazu informacji i komunikowania jako efekt zjawiska rewolucji informatycznej. Rewolucja informatyczna sprawiła, że mamy do czynienia z przyrostem informacji i coraz więcej ludzi potrzebnych jest w sektorze wytwarzania, przetwarzania i dystrybucji informacji. Przeciętny człowiek nie radzi sobie z tym zalewem informacji, a największy wpływ na kształtowanie świadomości jednostkowej i zbiorowej uzyskuje telewizja. W związku z tym coraz bardziej zaciera się granica między edukacją, propagandą, indoktrynacją, psychoterapią, socjoterapią i innymi technikami wywierania wpływu na ludzi. Telewizja zaś jest głównym medium włączania ludzi w kulturę masową.

Według raportu edukacja powinna przyczynić się do zwalczania ubóstwa, ostracyzmu społecznego, przemocy i wojen, powinna współtworzyć lepszy świat, w którym szanuje się prawa człowieka i panuje wzajemne zrozumienie, a postęp wiedzy wykorzystywany jest dla dobra wszystkich narodów. Zatem w polityce oświatowej państw Unii Europejskiej po-

winny znaleźć potwierdzenie między innymi następujące postulaty:

- apel o zwaloryzowanie aspektu etycznego i kulturowego edukacji,
- zachęcanie do otwarcia się na „innego” i „inność” w ramach respektowania demokratycznej zasady pluralizmu i idei solidarności planetarnej,
- afirmacja tożsamości rodzinnej, grupowej, terytorialnej,
- apel o zaangażowanie w ideę „nowego humanizmu” budowanego na ludzkiej solidarności,
- zachęcanie do przewycięzania agresywnych nacjonalizmów, totalitaryzmów, dogmatyzmów, szowinizmów, rasizmów, fundamentalizmów, uprzedzeń, przesądów, nietolerancji itp.

Według raportu Delorsa współczesna edukacja (ustawiczna, permanentna, całościowa i całościowa, holistyczna) powinna być oparta na 4 filarach:

1. Uczyć się, aby żyć wspólnie. Postulat ten oznacza zaangażowanie w budowanie solidaryzmu społecznego poprzez zaangażowanie w rozwiązywanie konfliktów, akceptację pluralizmu, tolerancji i rozumienia dla „innego” i „inności”.
2. Uczyć się, aby wiedzieć. Postulat ten oznacza nadanie wiedzy charakteru wartości autotelicznej, rehabilitację wykształcenia, szczególnie ogólnego, szerokoprofilowego, humanistycznego.
3. Uczyć się, aby działać. Postulat ten oznacza akceptację dla skutecznego działania opartego na takich kompetencjach, jak: autonomiczność, odporność na stres, innowacyjność, racjonalność decyzji, komunikatywność, zdolność do pracy w zespole, umiejętności techniczne i profesjonalne.
4. Uczyć się, aby być. Chodzi o to, że rozwój ma na celu pełny rozkwit człowieka, w całym bogactwie jego osobowości oraz w różnorodnych formach ekspresji i zaangażowania: jako jednostki, członka rodziny i społeczeństwa, obywatela i producenta, wynalazcy techniki i twórcy marzeń. Problem rozwoju człowieka może być odczytany w kontekście sensu życia lub deficytu sensu życia, jako zjawiska występujące na szeroką skalę w krajach wysoko rozwiniętych, które poradziły sobie z deficytami dotyczącymi podstawowych potrzeb ludzi. Edukacja może być wtedy definiowana jako proces przygotowania jednostki do uzyskania i potwierdzania w codziennym życiu swojej tożsamości autonomicznej. Stan ten stanowi bowiem podstawę do nadania swemu życiu indywidualnego sensu i funkcjonowania w standardzie podmiotowym.

Raport Delorsa, oprócz całościowej koncepcji edukacji, zawiera również analizy i postulaty dotyczące poszczególnych szczebli kształcenia. Szczególną wagę przywiązuje się do kształcenia na poziomie podstawowym. Temu poziomowi kształcenia przypisane są dwa cele:

- 1) Wyposażenie dzieci w narzędzia uczenia się (czytanie, pisanie, komunikowanie, rachunki, rozwiązywanie problemów).
- 2) Wyposażenie w fundamentalne treści edukacyjne (wiadomości, umiejętności, postawy, wartości) niezbędne dla godnego życia, przetrwania, rozwo-

ju, pracy, budowania satysfakcjonującej egzystencji własnej i innych.

Miarą zadań w tym zakresie jest około 900 milionów analfabetów na świecie wśród osób dorosłych, 130 milionów dzieci nie jest objętych solaryzacją, a ponad 100 milionów dzieci przedwcześnie opuściło szkołę.

Według raportu największym problemem w naszym kręgu cywilizacyjnym jest szkolnictwo średnie. Jest ono przedmiotem krytyki i jednocześnie wielkich nadziei. Komisja proponuje politykom rozważyć koncepcję edukacyjnego kredytu czasu (przebieg nauki i aktywności zawodowej, różnorodność kształcenia, certyfikację różnych kompetencji, doświadczeń, wiedzy i inne). Celem jest stworzenie warunków do upowszechnienia średniego wykształcenia ogólnego kończącego się maturą, która otwiera jednostkom drogę do zróżnicowanych form kształcenia na poziomie wyższym oraz uczestniczenia w różnych formach uzyskiwania i doskonalenia kwalifikacji zawodowych.

Raporty oświatowe XX wieku pokazują, jak rodzą się pomysły na rozwiązywanie problemów edukacyjnych oraz problemów instytucji systemu oświatowego. Pokazują one związek formułowanych dyrektyw i przygotowywanych projektów zmiany z przyjętą interpretacją przeszłości (oceną faktów i zdarzeń w kategoriach osiągnięć – niepowodzeń) oraz odczytanych i zwerbalizowanych wyzwania przyszłości. Działania czasu teraźniejszego są więc wypadkową naszych społecznych przekonań o przeszłości i przyszłości.

Unia Europejska oczekuje od krajów członkowskich, aby polityka oświatowa pomagała ludziom sprostać wyzwaniom swego czasu i wspierała ich w rozwiązywaniu problemów uznawanych za podstawowe w naszym czasie biograficznym, a są nimi:

- wyzwania technologiczne, związane z nowymi technologiami, urządzeniami, materiałami;
- wyzwania kulturowe, związane z dominacją kultury masowej, konsumpcyjnym stylem życia, „technopolem”, wielokulturowością;
- wyzwania etyczne, związane z tym, co w raportach Klubu Rzymskiego nazwano „luką ludzką”.

Przemiany edukacyjne w skali makro związane są także z reformami oświatowymi i eksperymentalnymi próbami powodującymi przemiany dydaktyczne w praktyce edukacyjnej. Te reformy i eksperymenty są efektem realizacji określonej polityki oświatowej, ta zaś wynika z orientacji politycznej ekip rządzących.

Literatura:

1. Botkin J.W., Elmandjra M., Malitza M. (1982), *Uczyć się bez granic. Jak zewrzeć lukę ludzką? Raport Klubu Rzymskiego*, PWN, Warszawa
2. Coombs P.H. (1968), *The World Educational Crisis. A Systems Analysis*, Oxford University Press, New York
3. Delors J. (1998), *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku*, SOP UNESCO, Warszawa
4. Faure E. (1975), *Uczyć się, aby być*, PWN, Warszawa
5. Husen T. (ed.) 1967), *International Study of Achievement in Mathematics. A Comparison of Twelve Countries*, Vol. I & II, Willey-Almqvist and Wiksell, Stockholm-New York; *Kompetencje kluczowe. Realizacja koncepcji na poziomie szkolnictwa obowiązkowego* (2005), Euridice-Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa
6. Komisja Europejska (1997), *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, WSP-TWP, Warszawa
7. Meadows D.H., Meadows D.L., Behrens W.W. III (1973), *Granice wzrostu*, PWE, Warszawa
8. Mersarovic M., Pestel E. (1977), *Ludzkość w punkcie zwrotnym*, PWE, Warszawa
9. Tinbergen J., Dollzman A.J., Ettinger J. (1978), *O nowy ład międzynarodowy*, PWE, Warszawa
10. Peccei A. (1987), *Przyszłość jest w naszych rękach*, PIW, Warszawa

PART I. DISSERTATIONS AND ARTICLES

EDUCATIONAL BASES AT THE TURN OF THE 20TH AND 21ST CENTURIES
AS PRESENTED IN THE LIGHT OF EDUCATIONAL REPORTS

Social Dissertations No. 1 (V) 2011, p. 11-18

Anna Klim-Klimaszewska

University of Natural Studies and Humanities in Siedlce

Summary: The article presents the analysis of international reports which raised the problem of education. Special attention was devoted to expert reports, such as: Reports of The International Association for the Evaluation of Educational Achievement, Philip H. Coombs Report, Edgar Faure's Report, The Club of Rome Reports, The White Book of The European Commission, Jacques Delors Report. All the reports advocate changes that should be introduced in education in connection with the process of social life transformation, globalization, technological-scientific advancement along with the results in the fields of work and human surroundings. On the basis of the aforementioned notions, certain regularities about educational systems have been established in order to pursue the defined goals of EU strategy for education.

Key terms: education, report, reforms, transformation

The last decade of the last century and the first decade of 21st century constitute the time when the most crucial educational transformations took place. The changes have been happening in the whole educational systems not only in Poland but in other countries as well. The vast amount of external circumstances, which can be observed in the time span, have influenced the fundamental changes in education.

The term "educational transformations" concerns intentionally introduced changes in educational system that have been done not only on a macro scale (whole educational system) but also on a micro scale, i.e. on a specific educational level, within a given school or a class. One can observe certain constant elements that function in educational system as the organisation of educational process: lessons, homework, trips, extracurricular activities, relationships among teachers and students. The system is also characterised by many variables, thus, taking into account the relations and combinations within their sphere, changes can be introduced both on a macro and micro scale. Changeable components include: goals and values that are the underlying reason for the formation of aims, the selection and structure of topics, forms of students' work organisation, teaching materials, the results control, the assessment of results, facilitating the contact between teachers and members of the local community (especially parents).

Both decades, the last of the 20th and the first of 21st century, have distinctive features. The former is the time of assessment, the latter is the period of drafting possible scenarios. It is underlined that the 20th century, contrary to the intentions and announcements, e.g. made by Ellen Key, was unfavourable for children and younger generation. Attempts to transform school, not only those from the beginning of the last century but also the projections of approaches that followed, such as: problem based learning, educa-

tional machines, programme based education and democratic liberalism, failed to be adapted within the educational field. All these actions, albeit beneficial, were either time consuming and impractical in the light of macro scale teaching or were financially unattainable. Undeniably, the reports that analysed the issues of education are of utmost importance.

1. Reports of The International Association for the Evaluation of Educational Achievement¹¹

Modernistic tendency to perceive the world as the educational laboratory and disappointment with the ideology of liberal education after the II World War resulted in the creation of great programme of comparative studies on the results of education. In 1962, The International Association for the Evaluation of Educational Achievement was established. The evaluation was conducted in 22 countries and the year 1967 produced the first results in the form of two-volume work. In the following years, the results concerning reading skills, the knowledge of literature, nature and society were published. The evaluation of educational process revealed the formidable complexity of aspects, processes and dimensions along with the multiplicity of its determinants and effects. The results became the foundation for further studies of the standardization of educational results, operationalization of educational aims, achievement tests, etc.

A special report, whose aim was to compare the completion of the desired educational results, was

¹¹ Husen T. (ed.) *International Study of Achievement in Mathematics. A Comparison of Twelve Countries*, Vol. I & II, Stockholm-NewYork: Willey-Almqvist and Wiksell, 1967; *Kompetencje kluczowe. Realizacja koncepcji na poziomie szkolnictwa obowiązkowego*, Warsaw: Euridice-Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, 2005

prepared. The subject of evaluation, which was conducted on the group of adults (16-65 years of age), was the comprehension of simple informative texts. 7 countries took part in the test: The Netherlands, Canada, Germany, Poland, Switzerland, Sweden and the USA. Final conclusions were based on 5 levels of reading comprehension. It turned out that 5% of Poles managed to fully understand a given text, in contrast to 32% in Sweden. Two lowest scores which can be treated as information dysfunction were achieved by 77% of Poles and only by 28% of Swedes.

The long-lasting effect of the studies on effects of education is the creation of databases which contain information not only about the functioning of institutions but also about educational systems in all countries of the world. EU has prepared programme packages to support educational changes and international cooperation in the field of education, e.g. Socrates, Leonardo, Erasmus, Tempus, etc.

2. Philip H. Coombs Report (1968)¹²

The result of Coombs Report, entitled "The World Educational Crisis. A systems analysis" marked the beginning of a new kind of approach towards education – the critical trend with its highly diverse ideological, philosophical, theoretical, methodological and pragmatic background. Multiparadigmatic perception of education was introduced, which can be understood as the multiplicity of pedagogical trends (currents, movements, directions), being distinctive from one another in their demands and directives as well as in scientific theories which sanctioned them. In the light of critical thinking, one could observe the appearance of the theory of hidden programme and the theory of social and cultural reproduction.

Coombs Report, which has become part of critical pedagogy, initiated not only the process of evolution from orthodoxy (searching for the universal educational paradigm) to the heterogenic multiparadigmatic notion in thinking about education and but also the acceptance of social educational discourse which is indispensable in this sphere of human existence.

3. Edgar Faure Report (1972)¹³

The report was compiled by International Commission on Education which was established in 1971. The Commission presented the report after carrying out an inspection of 23 countries, taking part in 6 sessions and consulting 13 international organisations on four international conferences. The report, entitled *Learning to Be. The World of education today and tomorrow*, was introduced to Director-General of UNESCO Rene Maheu, who was the initiator of the procedure, on 18 May 1972. The Polish version of the report (*Uczyć się aby być*) was printed in 1975. It includes information

about the condition of education and the need for further development.

The text of the report can be divided into three main parts:

- Statement – presenting the development and actual condition of education
- Future – presenting the ways of further development and reforms
- Upbringing community – as a modern educational strategy

The first part discusses the fact that education has significant tasks which help to develop the society and lead to democratization and civic activity. The condition of education was also described. It was stated that education, under the influence of technological, industrial development as well as communication and automatization, education was obliged to prepare people for their work, life, civic and cultural activity. Education has to meet the need for development and trigger it. In the 20th century one could observe a population explosion that stimulated the increase in the number of schools. Subsequent levels of education became widespread and certain processes of education were modernised. Education started to function as a political factor in democratizing societies. The development of different form of education was also visible: extracurricular and educating adults. The report shows the inadequacies in curriculums as far as social and scientific upbringing are concerned.

The second part of the report includes three sections: Questions time, Facts announcing the future, Superior aims. In this part of the analysis the authors of the report indicate threatening phenomena (unemployment, lack of ecological balance, social degeneration) and present the direction of external and internal changes. According to what they said, science and technology should form the basis for educational development. The major goal of education ought to be the creation of scientific thinking.

The third part discusses the recommendations for politics and the strategy of educational planning. The main task of the reform is to consider the motivation and activity of social surroundings.

The Committee report includes 21 suggestions of rules, which deal with the new educational policy, namely:

1. every man should have the possibility to learn throughout the whole life; it should be the main principle of educational policy;
2. the revival of learning as a lifetime experience, education should form a grassroots movement;
3. it is necessary to deformalize institutions, multiplicity of aids should be used, the most important aspect is what a man has learnt and what he/she knows, the choice of aids and teaching techniques should be fluent, the result is crucial because all ways that lead to success should be treated as valuable.
4. the regulation of qualifications at other levels in the education system and the freedom of choice must be ensured; the system should be open and full, it is to facilitate student transfer from one in-

¹² Coombs P.H. *The World Educational Crisis. A Systems Analysis*, New York: Oxford University Press, 1968

¹³ Faure E. *Uczyć się, aby być*, Warsaw: PWN, 1975

stitution to another; it is of vital importance to eradicate artificial boundaries between different levels, cycles and types of education as well as between formal and informal education;

5. effectiveness of cultural and educational policy depends on the strategies of pre-school upbringing;
6. everyone should be entitled to full-time elementary education;
7. general education should be expanded to be theoretical, technical and practical, one should eradicate the artificial division of different types of education;
8. the youth should be encouraged to assimilate skills to perform various tasks; one should enable the youth to develop in the light of changing working conditions - it concerns mainly optimization of job mobility;
9. workplaces should have educational function, educational institutions are to cooperate with companies;
10. education on higher level should be diversified in order for the institutions to meet the increasing individual and collective needs;
11. acquired knowledge, skills and abilities should form a criterion for choosing a given type of school and job positions;
12. education of adults should be the highest priority in educational strategy;
13. literacy programme is just a part of education of adults;
14. controlled self-learning is of great value, institutions which support self-learning should be established;
15. new techniques of interpretation and communication should be introduced in order to modernise the educational technology;
16. a movement in support of the above mentioned rule is necessary;
17. hierarchy between different categories of teachers should be abandoned; teachers should be of equal status;
18. teachers' education should prepare them for being class tutors, it is advisable to shorten the first stage of their education and organize additional training afterwards;
19. vocational and non-vocational tutors have become more important; it is advisable to increase the number of voluntaries and partially-paid assistants;
20. the mode of education should be individually assigned to a student; it is to be the central point of every educational activity;
21. inner processes of active participation in educational process should be stirred in students; they should have the possibility to take responsibility;

The report compiled by the Committee has indicated, among others, the needs and directions of further development of educational system. The main aspiration should be to democratize education (give citizens the right to actively participate in decision making in the fields of education and upbringing), to

make education individual (subjectivity of students) and flexible (adaptation to constantly changing external living conditions, needs of man and intellectual interests).

The report has greatly contributed to the revival of educational transformations in many countries. It initiated the era of reforms and changes in education. Other countries, inspired by Faure's work, prepared reports that discussed the development of educational systems. Postulates which were put forward in the report have been actual and helpful in the modernisation of education.

Faure's report, *Learning to Be*, has been a turning point not only in understanding the pedagogical sense of education, but also formulating educational aims as well as forming educational policy in many Western countries. The report served the purpose of overcoming pedagogical legacy in western Europe, as its idea of "learning to be" diminished the domination of structural-functional paradigm in the field of educational studies. It also signalled the importance of education (learning) in overcoming civilisation threats.

4. The Club of Rome Reports

The early 70s of the last century produced reports that were published under the auspices of The Club of Rome, a social organisation for intellectuals, politicians, journalists and people of different professions and nationalities – for all people who care for the future of the world, i.e. global problems. The reason for establishing and success of this international initiative are following:

1. waves of crises (demographical, energy, food, etc.) which required global solutions.
2. empirically tested time and spatial reduction of public awareness, which was attributed to the popularization of the consumer society and mass culture.

The first reports are:

1. Limits to Growth – 1972 (polish edition 1973)¹⁴
2. Mankind at the turning point – 1974 (polish edition 1977)¹⁵
3. Reshaping the International Order – 1976 (polish edition 1978)¹⁶

The reports were called the first generation. They discuss the world problems from economical-political point of view, omitting the social context. The threats presented in the reports could be weakened, distant in time and probably even limited or eliminated if it was possible to stimulate individual and social sensitivity (solidarity) and prolong time perspective, i.e. to join the past with the future, preserving the right proportions between continuity and change. Moreover, one should broaden the perspective from the individual to

¹⁴ Meadows D.H., Meadows D.L., Behrens W.W. III. *Granice wzrostu*. Warsaw: PWE, 1973

¹⁵ Mersarovic M., Pestel E. *Ludzkość w punkcie zwrotnym*. Warsaw: PWE, 1977

¹⁶ Tinbergen J., Dollzman A.J., Ettinger J. *O nowy ład międzynarodowy*. Warsaw: PWE, 1978

the global level. It concerns dimensions, in the context of which a man determines the sense of a biography and seeks evaluative criteria for what is here and now.

The important thesis for education is the concept of a man who is so indifferent to dire news that even the early warning network used by the media to warn people against the flood, hurricane, earthquake or road block does not function. People do not believe in words, very often they do not understand them.

The optimistic scenario of the last report has formulated the following postulates:

1. to eradicate poverty, violence and injustice;
2. ecological equilibrium of development – to differentiate development from growth; contrary to development, growth is the balance of 5 elements: population growth, food production, industrialization, depletion of natural resources and pollution;
3. promulgating of solidarity, brotherhood and community;
4. the creation of open society;
5. educating a man with open mind, who is responsible and sensitive, etc.

The two other reports are educational ones:

1. *No limits to Learning* – 1979 (polish edition 1982)¹⁷
2. *The future in our hands* – 1981 (polish edition 1987)¹⁸

The reports are not unified and uniformized educational projects but they discuss ideas, terminology and premises for thinking about education in a different way. In other words they stimulate public discourse on education.

Another report entitled *First Global Revolution* was published in 1991. It presents problems concerning methodology of REZOLUTYK. REZOLUTYKA is said to be the only effective strategy of solving contemporary problems. Its practical use, however, depends on the quality of education. Educational process must not come down to transferring knowledge. Undeniably, it is not the most important task for school as well. The authors enumerate several fundamental aims of education:

- developing intelligence and critical thinking;
- better self-knowledge;
- teaching how to overcome one's undesired drives and destructive behaviour, stimulation of creative skills and imagination;
- the ability to function within the society;
- the ability to communicate with other people;
- helping other in their adaptation to changes;
- forming the holistic perception of the world;
- making people more efficient and ready to solve numerous new problems;

The report states that the educational crisis has become a crucial problem. It is not the problem of one country, social group, political party or man but rather a global one.

5. The White Book of The European Commission (1995)¹⁹

The White Paper of Education and Training includes the analysis of the actual state of education as well as directions and suggestions for its further development. The book was created by the European Commission as a result of the discussion about the necessary changes in the educational policies in many European countries. The year 1996 which was the European Year of Lifelong Learning initiated the procedure. All important members of public life, including ministers of social affairs and education, were present. On 29 November 1995, the white book was enacted by The European Commission, its full title being: *Teaching and Learning. Towards the Learning Society*. Its main aim is to encourage people to acquire new skills and knowledge in order to create the learning society. The fundamental aspect of this vision is the idea of lifelong learning which will facilitate life in the rapidly changing world. What is more, permanent education will condition the social development. In Poland the report was published in 1997.

The aim of the report was to initiate the debate on the actual and future significance of education for the social relations within EU.

The authors enumerate 3 factors that substantiate the educational reform:

1. The impact of the information society – information technologies have radically changed the nature of work and the organisation of production, everything has changed. The appearance of the information society is the causative factor of not only the fundamental transformations in the nature and organisation of production (job market), but also the decreasing number of workers in the manufacturing sector, being at the same time a stimulant to the increased employment in the service sector (especially the processing, distribution and storage of information). Companies are demanded to show greater flexibility and decentralisation. Demands towards employees have also changed. The information society contributes to the change in the educational system, in which mutual interaction of students and teachers is of utmost importance.
2. Globalisation – the free flow of currency, goods and services, which in the future will stimulate the appearance of the global market, where companies will be open and loyal to one another. Making trade international will create the global job market (globalism).
3. Scientific-technological changes of the civilisation – the development and popularization of scientific knowledge leads to the unity of high specialisation and creativity. The scientific-technological progress may not only condition one's well-being and higher living standards but also be the source of threats and anxiety (human deficit).

¹⁷ Botkin J.W., Elmandjra M., Malitza M. *Uczyć się bez granic. Jak zwrzeć lukę ludzką? Raport Klubu Rzymskiego*, Warsaw: PWN, 1982

¹⁸ Peccei A. *Przyszłość jest w naszych rękach*. Warsaw: PIW, 1987

¹⁹ European Commission. *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, Warsaw: WSP-TWP, 1997

Different demands from educational system are the direct result of the abovementioned transformations. One can observe a direct rejection of something that is called "professional qualifications" and the appearance of "the development of being useful for employment". The latter can be divided into the following components:

- basic – knowledge accumulation, acquired skills and motivation to learn (know and want to know more); special role is attributed to foreign language teaching;
- mechanical – know-how skills, special role is attributed to IT, the use of coding machines, processing of information;
- social – creativity, responsibility, teamwork, communication;

In order to transform societies, two conditions, which the authors of The White Book perceive as fundamental, must be fulfilled:

1. every person must be able to acquire and develop general culture – the surrounding reality changes rapidly along with a man being snowed under with multiplicity of information. Thus, it is important to concentrate on positive results of the general knowledge, ranging from humanism, literature and philosophy to the theoretical and practical knowledge of the world. It would allow a man not only to function properly within the society but also make important decisions wisely. It would save us from manipulation.
2. the development of being useful for employment and the economic activity – in the era of globalisation and new technologies, a man must possess knowledge which should be the combination of general concepts, technical knowledge and social skills. Consequently, it is important to develop general skills and stimulate the techniques of self-study, in addition to technical skills which are needed when one wants to change a job. They are acquired in the process of elementary education, professional training and work. Social skills, being acquired during a professional career, are connected with cooperation, teamwork and creativity. One can observe two ways for the development of being useful for employment:
  - a. traditional – graduation and getting a degree; in many countries diplomas of certain universities are treated as a filter that let people enter the elite of politics, administration, economy and science; it is the most vital factor in connection with employment; degrees determine our competence, which, according to the authors of the White Book, confirms the rigidity of job market and overestimation of degrees.
  - b. modern – it is the innovative way of "entering the network of cooperation, education and training"; (information, orientation, access to qualifications); the access to education and training is important and everyone should be informed about possible training offers in a given field; it is of utmost importance for European countries to nostrify degrees.

The authors of the White Book state that the actual educational system needs to be changed along with the structures of education that should be adapted to meet the educational needs of different social groups. It is important to increase the flexibility and ensure the higher autonomy of people and institutions. In order to increase the level of education, certain funds should be allotted for it. People should be persuaded to acquire new skills and abilities as a part of lifelong learning.

The White Book includes postulates concerning the activities which are connected with 3-level educational reform, i.e.:

- I. European Union
- II. national
- III. local

The EU has prepared many educational programmes, e.g. Erasmus, Comett, Lingua, Leonardo, Socrates, Adept. Priorities for educational reforms within the EU have been established in the form of the following aims:

1. Incentive to acquire new knowledge. All forms of this incentive should be popularized because everyone should have the right to pursue knowledge in an individual, suitable way. Mobility of students should be also increased in order not only to appreciate their achievements but also to eradicate obstacles and boundaries. This aim should be fulfilled by:
  - creating new procedures of competence recognition: key (basic and social), technical, professional. It must be connected with making the right tools and accreditation methods. A personal competence card should be created. (acknowledged in EU);
  - building the European network of professional training institutions;
  - defining the best way of knowledge evaluation;
  - defining the model of personal competence cards
2. Rapprochement between school and companies – eradicating barriers between them; This aim can be fulfilled by:
  - creation and cooperation of the network of training and course centres in European countries;
  - propagating the lifelong learning programme;
  - promoting the mobility of students;
  - creation of the European course card;

The realization of the abovementioned rules can be seen in the Erasmus and European Trainee Programmes.
3. Overcoming the marginalisation problem – it can be achieved by increasing the number of educational traineeships or by local employment actions. The authors of the White Book suggest that schools of second chance should be established in "problematic" districts. Special attention should be devoted to fight the possible segregation in these institutions. Schools of second chance should employ the best teachers who would motivate students, improve their learning skills and enhance social

competence. To achieve the aims, schools and classes should be diversified and open for students who would attend them in different forms and at different time. The use of multimedia teaching aids and EU funds from Socrates or Leonardo would be highly advisable. Voluntary youth work, proposed by the authors of the White Book, would make traineeships available for young people in order to benefit the common good. In order to accomplish the postulates one should:

- apply for European funds that would support the national or local budget;
  - increase the subsidies for partnerships with economic institutions to increase the chances for employment;
  - adjust to teaching methods that make use of multimedia and IT technology;
  - let youth leaders promote the closer contact between a family and school;
4. Mastering 3 languages of EU. It is a matter of utmost importance the ability to not only use them but also to adapt them to different cultural circumstances. Learning languages helps to achieve the success at school. EU has already created programmes that facilitate learning of foreign languages: LINGUA, SOCRATES, LEONARDO. This aim can be achieved by:
- the use of one language of EU in primary schools and two in post-primary schools;
  - the participation of teachers from EU countries;
  - the use of modern teaching and learning methods;
  - propagation of international contact among the youth;

Schools that have a well-organised foreign language teaching should try to get "European quality certificate".

5. Equal status of economic and educational investments. The priority lies in consolidation of fund levels by means of:
- education perceived as an investment;
  - incentive to invest in education;

It concerns tax regulations which would encourage and promote investments not only in production of material goods but also in human resources, which will entail the transition from the physical labour to service sector, from work connected with manufacturing goods to amassing, processing and distribution of information. Only changes in educational field would make the shift possible. It concerns the increased level of solarisation on the average and higher levels as well as the change in the quality of education.

6. Jacque Delors Report (1996)²⁰

International Commission on Education for the Twenty-first Century was established in 1993 on the initiative of the UNESCO General Conference that took place in 1991. Jacque Delors was elected to be the chairman. The Commission comprised of 14 personages who represented different regions of the world, cultures and religions.

The report also does not propose any ready-made solutions but it analyses the fundamental changes that took place since Edgar Faure's report. According to Delors, 4 phenomena will determine the future:

1. Globalisation – technology has made us the citizens of "the global village". Globalisation has been triggered by the radical decrease of spatial and time distance, which was caused by the development of techniques that process, create and distribute information. The shift is called "IT revolution". As a result, boundaries between continents (Americanization in Europe and throughout the world), cultures (multiculturalism), religions (ecumenism), nations and countries (multiethnic countries, international institutions), different forms of the perception of the world (philosophical, scientific, popular, artistic) have become blurred.
2. The development of countries from outside the Western civilisation that has destroyed the old division into the rich North and the poor South, the rich West and the poor East. It concerns the countries of Southeast Asia (Asian Tigers), which in the 80s and 90s of the 20th century went through the very rapid process of industrialisation. The radical modernisation of industry was stimulated by factors such as: an inflow of foreign capital, low taxes for investors, cheap workforce, etc. The Asian Tigers are: Singapore, South Korea, Taiwan, Malaysia, not to mention superpowers like Japan, China or the Muslim world.
3. The end of Cold War and the demise of the soviet empire caused the erosion of dominant narrations, based on the distinction into "comrades" and "foreigners".
4. The growing importance of the means of processing information and communication. IT revolution has caused the increase in the number of information and people who need to process and distribute it. An average man cannot cope with the flood of information and the individual and mass awareness is shaped by TV. In consequence, the distinction between education, propaganda, indoctrination, psychotherapy, sociotherapy and other influencing techniques has become blurred. TV is the major propagator of mass culture.

According to the report, education is to fight with poverty, social ostracism, violence and wars, it

²⁰ Delors J. *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku*, Warsaw: SOP UNESCO, 1998

should create the better world. The world in which mutual understanding is the highest priority and the scientific development is used for the sake of all nations. Consequently, the following postulates should find confirmation in the educational policy of EU:

- the appeal to valorize the ethical and cultural aspect of education;
- the incentive to be open towards “the other”, as a part of respecting pluralism and the idea of planetary solidarity;
- the affirmation of family, group and territorial identity;
- the appeal to become involved in the idea of “new humanism”, which is based on human solidarity;
- the incentive to overcome aggressive nationalism, totalitarianism, dogmatism, chauvinism, racism, fundamentalism, prejudices, intolerance, etc.

According to the Delors report, modern education (constant, permanent, lifelong and holistic) should be based on 4 pillars:

1. Learning to live together – it demands the active participation in building the social solidarity not only by solving conflicts but also by the acceptance of pluralism and tolerance towards “the other”.
2. Learning to know – it gives the knowledge the autotelic dimension, rehabilitates education (especially general, humanistic).
3. Learning to do – it denotes the acceptance of effective actions, based on such competence as: autonomy, resistance to stress, inventiveness, rationality in decision making, communicativeness, being a team player, technical and professional skills.
4. Learning to be – that point is that the development has to provide a man with a chance to achieve the peak of creativity in different manifestations of his rich and complex individuality (a family member, citizen, producer, inventor, dreamer). The problem of human development may be understood either as the presence or the lack of sense in life, functioning as a phenomenon which is present in well-developed countries. As a result, education can be understood as a process of preparing an individual to find and acclaim his autonomous identity which forms the basis for giving one’s life the individual sense and functioning within the subjective sphere.

The Delors Report, apart from including the holistic concept of education, presents the analyses and postulates which concern the consecutive stages of educational process. Special attention is devoted to elementary education, to which 2 goals are attributed:

1. to equip children with learning tools (reading, writing, communication, maths, problem solving).
2. to equip students with fundamental educational input (news, skills, attitudes, values) which is indispensable for leading a worthy life, survival, development, work, etc.

The problem can be exemplified by the number of illiterate people in the world – 900 million of adults,

130 million of children do not go to school and 100 million left school prematurely.

According to the report, secondary education is the biggest problem in our Western culture. It is the subject to criticism and hopes for the future. The Committee advises politicians to analyse the concept of education time credit (the alternation of education and being active in the labour market, multiplicity of education, certification of competence, knowledge, experience, etc.) The aim is to create favourable conditions for widespread secondary education that will end with matura exam which opens the window of opportunities. Students can not only participate in diverse forms of higher education but also expand their job qualifications.

Education Reports of the 20th century present the process of creating solutions for many problems and, simultaneously, expose the institutional weakness of educational system. They reveal the connection between the formulated directives with their new principles, the analysis of the past (the assessment of facts on the basis of success or failure) and verbalized challenge of the future.

EU expects their member countries to ensure that educational policy will not only help citizens meet the demands of the contemporary world but also support them in solving basic problems, such as:

- technological barriers - connected with new technology, machines, materials;
- cultural challenges – connected with the dominant position of mass culture; consumptionism, “technopoly”, multiculturalism;
- ethical challenges – connected with the so-called “human deficit”

On a macro scale, educational changes are also connected with educational reforms and experimental attempts that have stimulated changes in didactics. The reforms and experiments are the effect of the precisely conducted educational policy which is, however, the manifestation of the ruling party.

References:

1. Botkin J.W., Elmandjra M., Malitza M. (1982), *Uczyć się bez granic. Jak zewrzeć lukę ludzką? Raport Klubu Rzymskiego*, PWN, Warszawa
2. Coombs P.H. (1968), *The World Educational Crisis. A Systems Analysis*, Oxford University Press, New York
3. Delors J. (1998), *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku*, SOP UNESCO, Warszawa
4. Faure E. (1975), *Uczyć się, aby być*, PWN, Warszawa
5. Husen T. (ed.) 1967), *International Study of Achievement in Mathematics. A Comparison of Twelve Countries*, Vol. I & II, Wiley-Almqvist and Wiksell, Stockholm-New York; *Kompetencje kluczowe. Realizacja koncepcji na poziomie szkolnictwa obowiązkowego* (2005), Euridice-Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa

6. Komisja Europejska (1997), *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, WSP-TWP, Warszawa
7. Meadows D.H., Meadows D.L., Behrens W.W. III (1973), *Granice wzrostu*, PWE, Warszawa
8. Mersarovic M., Pestel E. (1977), *Ludzkość w punkcie zwrotnym*, PWE, Warszawa
9. Tinbergen J., Dollzman A.J., Ettinger J. (1978), *O nowy ład międzynarodowy*, PWE, Warszawa
10. Peccei A. (1987), *Przyszłość jest w naszych rękach*, PIW, Warszawa